Njegoš med dvema svetništvoma: slavljenje nacionalnega pesnika in vladarja ob dvestoti obletnici njegovega rojstva

Bojan Baskar

Obeleževanje dvestote obletnice rojstva Petra II. Petrovića Njegoša (1813–1851) je presenetilo tako z intenzivnostjo kakor tudi s precejšnjo nacionalno in versko diverzifikacijo udeleženih skupin in omrežij. Njihovo delovanje – najpogosteje so govorile v imenu nacije, nacionalne države ali nacionalne cerkve – je bilo po eni strani rivalsko, po drugi strani pa so lepo vidni tudi sodelovanje in povezave med nekaterimi izmed njih. V tem poglavju analiziramo štiri omrežja, ki so odigrala najvidnejšo vlogo: uradno črnogorsko proslavljanje z vlado kot protagonistko, ki Njegoša kanonizira kot črnogorskega nacionalnega pesnika; lokalna Srbska pravoslavna cerkev s sedežem na Cetinju (razglasitev Njegoša za svetnika); srbska nacionalistična elita v Beogradu in Republiki Srpski (Matija Bećković, Emir Nemanja Kusturica) in končno črnogorska diaspora na Hrvaškem oziroma »črnogorsko-hrvaška naveza« (kipar Dimitrije Popović iz Zagreba, ki je podaril rodnemu Cetinju skulpturo *Poklon Njegošu*).

Slavljenje Njegoševe obletnice v letu 2013 je presenetljivo v več ozirih. Predvsem preseneča njegova intenzivnost, in to ne le zaradi tega, ker je kult nacionalnih pesnikov v naši sodobnosti izgubil precej pomena in teže, ki ju je imel v prejšnjih dveh stoletjih, temveč tudi zaradi politične problematičnosti njegove pesnitve *Gorski venec*, ki jo je nasilni razpad druge Jugoslavije v očeh praktično vseh v konfliktu udeleženih nacionalnih in verskih skupnosti postavil v novo luč in vsilil nove smeri njenega interpretiranja. Zaradi tega – in še posebej zaradi frontalnega zavračanja Njegoša kot »genocidnega pesnika« s strani Bošnjakov – je bil Njegoš v zadnjih dveh desetletjih v Črni Gori (kjer prav tako živijo Bošnjaki) nekoliko odrinjen.

Druga značilnost praznovanja obletnice je impresivna nacionalna in verska raznolikost udeleženih skupin in posredno »zamišljenih skupnosti«, ki jih zastopajo. Delovanje teh skupin, ki so najpogosteje govorile v imenu nacije, nacionalne države ali nacionalne cerkve, je bilo po eni strani izrazito rivalsko in tudi v razmerju medsebojnega izključevanja oziroma nepriznavanja, po drugi strani pa je lepo vidno sodelovanje med nekaterimi skupinami in nič manj mrežne povezave posameznikov iz različnih skupin. Najdejavnejši posamezniki so se praviloma pojavljali in nastopali v več kot eni skupini. Diverzifikacija in multiplikacija v slavljenje pesnikove obletnice vključenih skupin je prav tako presenetljiva kot intenzivnost slavljenja. Pričakovali bi namreč, da se bodo nekateri izognili opravljanju kultnih dejavnosti, vendar se to ni zgodilo. (Jedro nacionalističnih slavilcev Njegoša v Beogradu pod vodstvom pesnika in akademika Matije Bećkovića je na primer na začetku jubilejnega leta samozavestno napovedalo, da se bo v tem letu razodela resnica o tem, kdo je Njegoša pozabil in kdo ne.) Njegoša kot bivšega vsejugoslovanskega pesnika je zunaj »srbo-hrvaškega« jezikovnega območja seveda doletela usoda izključitve iz šolskih kurikulov ter bolj ali manj popolne pozabe (medtem ko se je na ozemlju Bošnjaške federacije tako rekoč znašel na spisku prepovedane literature). Ljubljana je ob priložnosti dvestote obletnice tudi dobila Njegoševo busto, ki stoji ob severnem koncu Njegoševe ulice, a to, da jo je dobila z enoletno zamudo (maja 2014), je morda najlepši kazalec omejenega zanimanja za Njegoša v slovenski elitni kulturi.

Čeprav bi marsikdo pričakoval, da je podobna usoda kot na Slovenskem doletela Njegoša tudi na Hrvaškem, se je hrvaška stran (zlasti Zagreb kot mesto) izkazala za pomembno akterko v procesu obeleževanja obletnice. Hrvaška prisotnost v mnogoglasnem zboru slavilcev Njegoša je videti kot še eno presenečenje zaznamovanja obletnice, vendar je presenetljiva le za tiste, ki ne poznajo bogate zgodovine hrvaško-črnogorskih kulturnih interakcij (prim. Nikčević 2002; Rotković in Đurović, ur. 2011) in Njegoševe intelektualne pripadnosti jadranskemu (dalmatinskemu) ilirizmu oziroma jugoslovanstvu, katerega začetki sežejo v 16. stoletje (prim. Baskar 2016; Blažević 2008; Blažević 2010).

Preden se lotimo hitrega pregleda osrednjih skupin oziroma institucij in posameznikov ter njihovega angažmaja v proslavljanju dvestote obletnice, naštejmo glavne dogodke, ključne novosti in najpomembnejše prispevke oziroma premike v kanonizaciji Njegoša ob dvestoti obletnici njegovega rojstva. Ti so naslednji: 1. črnogorska država Njegoša »vzame nazaj« in ga kanonizira

kot črnogorskega nacionalnega pesnika (pesnikova tretja kanonizacija); 2. črnogorsko-primorska eparhija srbske pravoslavne cerkve (SPC) pod vodstvom metropolita Amfilohija Njegoša razglasi za svetnika, vendar ta ne postane svetnik SPC; 3. uspešen prodor črnogorsko-hrvaške kulturne navezave, ki deluje kot *soft power* (z njo se tudi najvidneje povezuje promocija Njegoša kot pop ikone); 4. zamenjava nacionalne pesnitve: namesto *Gorskega venca* je za nacionalno pesnitev implicitno proglašen ep *Žarek mikrokozma*.

Črnogorska rekuperacija Njegoša

Črnogorski premier, ministri in relevantno osebje iz vladnih ministrstev in drugih služb so se skozi vse leto 2013 prizadevno pojavljali na številnih proslavah, odkritjih in drugih dogodkih, ki so jih finančno podprli ali na katere so bili povabljeni kot govorci. Nekaj teh se je zgodilo tudi zunaj Črne gore, na primer odkritje Njegoševega poprsja v Kijevu v mesecu juniju, kjer je bil svečani govornik sam premier Đukanović (leto in pol prej je bil v Podgorici odkrit spomenik ukrajinskemu nacionalnemu pesniku Tarasu Ševčenku). Vlada je namenila znatna finančna sredstva zlasti za prenovo Njegoševega mavzoleja na vrhu Lovćena, kjer je praznovanje jubileja doseglo vrhunec v oktobru, ko je premier položil venec ob vznožje masivnega Meštrovićevega spomenika Njegošu. Svečani govor pred mavzolejem in pred celotnim republiškim političnim vrhom je premier končal z razglasitvijo 13. novembra za nov državni praznik, imenovan Njegošev dan ali Dan črnogorske kulture.

Premier Đukanović, ki pooseblja tako kontinuiteto kakor diskontinuiteto sedanje črnogorske države (od »jogurtnega revolucionarja« in najtesnejšega Miloševićevega črnogorskega kadra je evoluiral do osrednjega protagonista črnogorske neodvisnosti), je v govoru jasno oznanil, da je čas, ko se je Črna gora sramovala Njegoša, minil in da ga zdaj Črnogorci jemljejo nazaj. Ob tem ni pozabil nagovoriti državljanov drugih etničnih in verskih pripadnosti (zlasti Bošnjakov in Albancev), ki jim je ponudil novo podobo Njegoša ne le kot velikega in globokega pesnika, temveč tudi kot modrega državnika, kot tolerantnega in multikulturnega, proti Evropi zazrtega vladarja in misleca.

V kulturnem programu, naslovljenem *Misel*, je zatem sledil recital z branjem odlomkov iz raznih Njegoševih del, s težiščem na spisu *Luča mikrokozma* (Žarek

mikrokozma) iz leta 1845. Program je bil zasnovan po shemi, razviti v času socialistične Jugoslavije (poleg mešanega zbora cetinjske glasbene akademije tudi nastop vojaškega orkestra), v naslednjih dneh sta mu sledila še svečana seja parlamenta in svečana akademija (v Beranah), prav tako ob prisotnosti premiera. Izbira *Žarka mikrokozma* oziroma dejstvo, da so nekako zaobšli *Gorski venec*, na katerem sta temeljili Njegoševa prva in druga kanonizacija (kot srbskega in jugoslovanskega nacionalnega pesnika), seveda ne more biti naključje; docela se namreč sklada s težnjo, ki jo je v novejšem času izkazovala črnogorska njegošologija. Slobodan Tomović, ki danes velja za vodilno črnogorsko avtoriteto v tem polju, pravi celo, da mu je bil *Žarek mikrokozma* že od nekdaj ljubši kot *Gorski venec*.

Đukanovićeva podoba Njegoša kot tolerantnega multikulturalista nima opore niti v sodobni črnogorski njegošologiji niti med sodobnimi zgodovinarji, videti je bolj kot spretna politična domislica premiera ali njegovih svetovalcev. Zgodovinarji na čelu s praktično uradnim črnogorskim zgodovinarjem Živkom Andrijaševićem so sicer poskušali vsaj delno nevtralizirati videnje Njegoša kot genocidnega pesnika s tezo, da se masaker nad lokalnimi muslimani, okoli katerega se vrti *Gorski venec*, v resnici sploh ni zgodil.[1] A tudi Andrijaševićeva ocena Njegoša kot vladarja in državnika kljub njegovi bližini državnemu vrhu nikakor ne pritrjuje premierovi domislici, saj Njegoševega državništva ne ocenjuje ravno laskavo (Andrijašević in Rastoder 2006).

Njegoš razglašen za svetnika SPC na območju črnogorsko-primorske eparhije

Še preden je sekularno republiško vodstvo v oktobru in novembru privedlo praznovanje jubilejnega leta do vrhunca, je v maju za veliko presenečenje poskrbel Amfilohije Radović, razvpiti metropolit črnogorsko-primorske eparhije s sedežem na Cetinju. Amfilohije je v sporu s črnogorskimi »komunističnimi« oblastmi zaradi Njegoševega poslednjega počivališča že od šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko je tedanja republiška vlada začenjala realizirati sklep, sprejet leta 1951 ob stoletnici pesnikove smrti. Takrat so namreč sklenili okroglo kapelico na vrhu Lovćena, ki jo je kralj Aleksander po nasilni priključitvi Črne

[1] Prepričljive argumente, da se masaker lokalnih muslimanov ni zares zgodil, je priskrbel šele Srdja Pavlović z Univerze v Edmontonu (2002).

gore Srbiji leta 1918 predal srbski pravoslavni cerkvi, zamenjati z Meštrovićevim mavzolejem. SPC je postala najbolj ogorčena nasprotnica Meštrovićevega mavzoleja, ki ga je začela označevati za faraonsko grobnico. Razen bolje poučenih, ki so vedeli, da Aleksandrov poseg ni bil navadna obnova v prvi svetovni vojni napol porušene kapelice, temveč akt uzurpacije simbola črnogorske državnosti in njegova nadomestitev z objektom SPC pod patronatom srbskega kralja, so si vsi drugi namero republiške vlade razlagali tako, da hoče črnogorska komunistična oblast odstraniti avtentično Njegoševo kapelico in jo nadomestiti s pretirano velikim, če ne kar megalomanskim mavzolejem. Za zavedne Črnogorce iz okolice Cetinja oziroma iz Stare Črne gore, ki so se po prvi vojni z orožjem upirali srbski aneksiji, je bila obnovljena kapelica zmeraj le »Aleksandrova«, ne »Njegoševa kapela«. Dvestoto obletnico je Amfilohije izrabil kot novo priložnost za srdit napad na mavzolej in obnovljeno zahtevo po restituciji okrogle kapelice (prim. Malbaša 2013; Trifunović, ur. 1989). V tem prizadevanju je izpopolnil in obogatil retorični arzenal, s pomočjo katerega slika grozote faraonskega groba, v katerem je Njegoš ujet in zaprt, in preti Črnogorcem z Njegoševim prekletstvom, ki se ga ne bodo znebili, dokler ne bodo izpolnili njegove testamentarne želje, da počiva v svoji kapelici.

Če sta bili Amfilohijevo rohnenje proti egiptovskemu monstrumu in grožnje s peklom vsevprek repriza že videnega, pa je bil obredni vnos Njegoševe ikone v Cetinjski samostan, s čimer je Njegoš postal svetnik SPC na območju črnogorsko-primorske eparhije, za širšo javnost popolno presenečenje. Prevladujoč odziv sekularnih medijev in blogosfere je kazal na mešanico nejevere in norčevanja. Med »navadnimi« Črnogorci je namreč močno razširjeno verovanje, da je bil Njegoš veliki zavojevalec ženskih src in da je v resnici umrl za sifilisom, ne tuberkulozo. Eden črnogorskih tednikov je na naslovnici objavil fotografijo vnosa Njegoševe ikone z napisom »Sv. Njegoš Ženoljubac!« (»Sv. Njegoš Ženskar!«). A za svetnike je seveda značilno, da so bili v svojem življenju tudi grešniki, ljudje pa nagnjenje h grešnosti oziroma transgresivnost kot element svetnikove *vita* radi najdevajo tudi pri svojih nacionalnih pesnikih.[2]

[2] Za *vita* gl. Dovićev model kanonizacije v tem zborniku.

Ikona sv. Petra Drugega Petrovića Njegoša v cetinjskem samostanu, 2013

Amfilohijeva »gverilska« razglasitev Njegoša za svetnika ni, kot je upal, prepričala drugih metropolitov SPC, ki so se čez nekaj dni zbrali na sinodi in pobudo za kanonizacijo Njegoša na hitro umaknili z dnevnega reda. Kolikor se je dalo razbrati iz medijev, naj bi njihova odklonilna sodba temeljila predvsem na dveh argumentih: da je šlo za kršitev procedure, po kateri se začne proces kanonizacije, in da Njegoš povsem očitno ne izpolnjuje pogojev za svetništvo. Njegoš je kljub temu še naprej svetnik, vendar zgolj na Amfilohijevem cerkvenem ozemlju, kjer je njegovo novo ime *sv. Petar Drugi Petrović Njegoš*, z dodatkom *cetinjski puščavnik* in *lovćenski tajnovidec*.

Njegoš v Beogradu

Beograd je bil intelektualno središče, v katerem je literarna kritika na začetku 20. stoletja prvič začela odkrivati Njegoša kot velikega pesnika in kjer so ga kmalu po koncu prve svetovne vojne prvič kanonizirali kot nacionalnega pesnika. Beograjska kritiška prisvojitev Njegoša je bila tudi pozneje tako močna in vplivna, da jo ponekod – in seveda predvsem v Srbiji –vse do danes imajo za edino, za *vso* recepcijo Njegoša. Drugih recepcij, drugih tradicij ukvarjanja s primarnim in sekundarnim tekstualnim korpusom ne poznajo oziroma jih nočejo poznati.

Glede obeleževanja dvestote obletnice v Beogradu (in v Srbiji širše) se zdi, da je zvečine potekalo v registru kultne reprodukcije sekundarnega tekstualnega korpusa (v terminologiji istega modela), pri čemer je bila tradicija srbske literarne recepcije Njegoša vzeta kot samoumeven in edini možen horizont interpretacije. Tak vtis potrjuje tudi poglavje Marije Šarović o srbskih kulturnih ikonah 19. stoletja v tej knjigi, ki se deloma dotakne obeleževanja pesnikove dvestote obletnice. A precej opaznejša in medijsko odmevnejša od tega tihega in nepretencioznega prizadevanja po počastitvi »največjega srbskega pesnika« je bila dejavnost že omenjenega jedra trdih nacionalistov pod vodstvom Matije Bećkovića, ki so na začetku leta optimistično računali, da se bo v prihajajočem letu izkazala resnica o Njegošu, že sredi leta, ko se jim je posvetilo, da se srbska vlada ne namerava vtikati v slavljenje črnogorskega pesnika, pa se jih je začel lotevati pesimizem. Zato so svečanosti, ki so se zgostile proti koncu leta in katerih obvezni glavni govornik je bil Matija Bećković, dobile še mračnejši ton in privzele še bolj zagrenjeno govorico ranjenosti zaradi nacionalne izdaje.

Bećković je, če opazujemo dogajanje iz zornega kota akterjev in omrežij, še posebej zanimiv. O njem in Amfilohiju lahko z vso gotovostjo rečemo, da sta bila leta 2013 od vseh najdejavnejša in najbolj omniprezentna protagonista praznovanja obletnice, hkrati pa pri njiju vidimo tesno povezanost in usklajenost delovanja. Bećković se je z vso vnemo oprijel domislice o Njegošu kot svetniku srbske cerkve oziroma srbskega naroda in pomisliti smemo celo na možnost, da je bila to najprej njegova ideja. V svoji »pesniški govorici«, ki hoče biti globoka in polna paradoksnih miselnih obratov, vendar tistim, ki ne gorijo v srbski nacionalni strasti, neizogibno zveni votlo in patetično, je pro-

izvedel vrsto novih okrasnih epitetov in metaforičnih poimenovanj za Njegoša, začenši z »lovćenskim tajnovidcem«. *Amfilohij* govori takole:

> Njegoš je velik, čudovit dar svetosavskemu srbskemu narodu. S tem se svetosavski srbski narod vpisuje med izbrane božje narode. [...] Njegoš je naš Mojzes, Tajnovidec, Bogovidec. Eni ga kličejo Jeremija, da, on je Jeremija, a je vseeno pred Jeremijo. Mojzes, zakonodajalec, eden redkih. Mi v naši zgodovini nimamo človeka njegove mere. (Anon. 2013)

V tem odlomku ni nikdar popolnoma jasno, ali Amfilohije uporablja Bećkovićeve oznake ali Bećković uporablja Amfilohijeve.

Bećković se je kot član najožjega kroga izkazal že deset dni pred vnosom Njegoševe ikone, ko je na okrogli mizi v Nikšiću na temo vračanja Njegoševe kapele na Lovćen naslavljal Njegoša s »Sveti Peter Drugi Petrović Njegoš« in z epiteti »cetinjski puščavnik« (ta je še iz Njegoševih časov) in »lovćenski Prometej«. Njegov govor se bere kot argument v podporo Amfilohijevi vlogi na SPC za začetek Njegoševe kanonizacije. Bećković v njem trdi zlasti, da je ljudstvo Njegoša že kanoniziralo: »Ljudstvo ga je kanoniziralo in če je ljudstvo cerkev, je bil kanoniziran že zdavnaj« (Kadić 2013). SPC ima namreč pravilo, da mora pobuda za kanonizacijo priti od spodaj, iz ljudstva ali iz nižje duhovščine.

Brez Amfilohija in Bećkovića ni moglo niti odkritje Njegoševega spomenika v t. i. Kamengradu, ki ga je Emir Nemanja Kusturica postavil na majhnem ozkem rtu na obali Drine v Višegradu. To je par ulic, ki se sekajo pod pravim kotom, in nekaj »trgov«, kjer je Kusturica najprej dal postaviti spomenik Andriću, nato pa še Njegošu. Na otvoritvi 29. novembra so se pred spomenikom tako zbrali Amfilohije, Matija Bećković s svojim govorom, Kusturica, ki je malo pred tem postal tudi kulturni minister in član Akademije znanosti in umetnosti Republike Srpske, ter premier RS Milorad Dodik.

Njegoš v Zagrebu

Zanimanje za Njegoša na Hrvaškem se temeljno razlikuje od zanimanja v Srbiji, saj si Hrvati Njegoša niso nikoli prisvajali. Glede na to, da je okolje jadranskega ilirizma, s katerim se je Njegoš pogosto srečeval v Boki Kotorski in na zunanji vzhodnojadranski obali, močno vplivalo nanj in da je z njim delil

skupno vizijo jugoslovanstva, je morda celo presenetljivo, da ga niso poskušali narediti za hrvaškega pesnika. Hrvaško zanimanje za Njegoša je pomembna dimenzija hrvaško-črnogorskih kulturnih interakcij, črnogorska diaspora na Hrvaškem – predvsem v Zagrebu, a tudi v drugih mestih – pa njihova pomembna spodbujevalka. Drugi pomemben ferment hrvaško-črnogorskih kulturnih interakcij je hrvaško prebivalstvo v Kotorskem in Tivatskem zalivu, ki danes predstavlja le še neznatno manjšino (slab odstotek ob zadnjem popisu), katere kulturni in znanstveni vpliv pa je sorazmerno bistveno večji od njene številčnosti. Njegoš se je v prevladujoče katoliških mestecih Kotorskega zaliva, kot so Prčanj, Dobrota in Perast, moral še posebej dobro počutiti, saj je tam najrajši obiskoval prijatelje in letoval v njihovih kapitanskih palačah. Strah pred vojnami in grožnje nacionalističnih nestrpnežev so veliko hrvaškega pa tudi črnogorskega prebivalstva Boke Kotorske pripravili k begu. Ne le Hrvati, tudi veliko neodvisnosti naklonjenih Črnogorcev s Cetinja in iz Boke je začasno ali trajno emigriralo na Hrvaško in revitaliziralo starejšo črnogorsko diasporo v nekaterih hrvaških mestih.

Med tiste, ki so se v turbulentnih devetdesetih letih prejšnjega stoletja zatekli na Hrvaško, spada tudi kipar Dimitrije Popović, ki se je rodil in odraščal na Cetinju. Popović je v jubilejnem letu 2013 podaril Cetinju skulpturo *Hommage Njegošu*. Njeno odkritje na prostoru med Cetinjskim samostanom in Biljardo (modernejšo rezidenco, ki si jo je Njegoš dal postaviti tudi zato, da je lahko v njej gostil zahodne obiskovalce), se je zgodilo v maju, v istem mesecu torej, ko je bila manj kot sto metrov stran Njegoševa ikona vnesena v samostan.

Popovićeva skulptura je abstraktno delo, ki ga lahko opišemo kot v enem kotu razprt kovinski trikotnik, v katerem stoji anamorfotično deformirana človeška glava. Stranici trikotnika, ki sta razprti, sta zašiljeni kot osti, od katerih ena štrli strmejše navzgor, druga pa je položnejša. Po avtorjevem pojasnilu strma konica simbolizira nedostopnost kozmične skrivnosti, položna konica pa omejenost človeške zavesti, medtem ko deformirana človeška glava simbolizira naprezanje človeškega duha, ujetega v telesni temnici. Manifestno sporočilo dela torej zelo jasno kaže v smeri metafizičnega dualizma, ki preveva *Žarek mikrokozma*, in Dimitrije Popović je še en Njegošev interpret iz sodobne črnogorske tradicije, ki ima *Žarek mikrokozma* rajši kot *Gorski venec*.

Dimitrije Popović: »Poklon Njegošu«, Cetinje, 2013 (fotografija Bojan Baskar)

Okoli odkritja te skulpture so se razvrstili še drugi dogodki, povezani s prizadevanjem Popovića in njegovih zagrebških sodelavcev. Odkritju spomenika je sledila otvoritev Popovićeve razstave *Misterijum Luče mikrokozma* (Misterij Žarka mikrokozma) v sosedni Biljardi. V avgustu, na istem mestu, je kipar predstavil še svojo novo knjigo, *Luča Njegoševe noči* (Žarek Njegoševe noči), ki je izšla v Zagrebu. Zanimivo je, da je bil celoten projekt, naslovljen *Hommage Njegošu* (skulptura, razstava, projekt knjige itn.), že aprila predstavljen v zagrebškem Muzeju Mimara v organizaciji Nacionalne skupnosti Črnogorcev Hrvaške, od tam pa so artefakti potovali na Cetinje.

S tem ko je Popovićeva skulptura našla mesto na semiotično zgoščenem in narodotvorno prestižnem prostoru, ki ga obdajajo Vladin Dom, Biljarda, dvorec kralja Nikole, Cetinjski samostan in kapelica Ćipur, kjer so pokopani kralj Nikola, kraljica Milena in od nedavna še verjetni ostanki »očeta Črne Gore« ter ustanovitelja Cetinja Iva Crnojevića, je črnogorsko-hrvaška kulturna navezava, obogatena z diasporično primesjo, prejela pomembno priznanje. Če

primerjamo Popovićevo abstraktno skulpturo s pravoslavno ikono v samostanu, oddaljeno za lučaj kamna, smo nemara v skušnjavi, da bi ta dva poklona svetniku oziroma kulturnemu svetniku postavili v okvir opozicije modernega in tradicionalnega (če ne kar arhaičnega). S tem bi seveda zgrešili modernost ikoninega konteksta, v katerem postane tradicionalnost ikone le navidezna. To pa ne spremeni dejstva, da darilo Njegoša Cetinju iz rok domačina, ki živi v diaspori na Hrvaškem, vsebuje izrazito modernistično sporočilo. Tudi spomenik Ivu Crnojeviću, ki stoji v neposredni bližini že od leta 1982 (postavljen ob petstoti obletnici njegove smrti), se v svojem primitivističnem slogu nedvoumno spogleduje z modernizmom, in če dodamo še bližnji drog s smerokazi, ki kažejo smer in razdaljo do najprestižnejših svetovnih galerij, lahko razmišljamo o cetinjskem nagnjenju k abstraktnemu kozmopolitstvu in h kultu (moderne) umetnosti. Njegoš cetinjske inteligence je moderni, abstraktni, kozmopolitski Njegoš in prav te podobe Njegoša so z vstopom v centralne prostore nacionalnega simbolizma dobile potencial, da postopno postanejo nacionalne podobe. Popovićevi osnutki in risbe so spodbudili tudi vidno ikonizacijo Njegoševega lika. Naj bo Njegoš še tako metafizičen mislec, iz njega je zmeraj mogoče narediti pop ikono.

Sklepne misli

Družbeni položaj in funkcija pesnikov v današnjem času sta znatno šibkejša kot v 19. stoletju, ko je bila vera v preroške zmožnosti in posebno poklicanost pesnikov še zelo razširjena (Neubauer 2004). Zato ima tudi kanonizacija nacionalnega pesnika v današnjem času drugačno težo in pomen. Ob tem da je treba kanonični status pesnikov, kanoniziranih že v romantičnem obdobju, nenehno obnavljati in reproducirati, se pravi tudi v današnjem času, so možne tudi nove kanonizacije. A v primeru Njegoševe povsem sveže *tretje* kanonizacije seveda nimamo opravka s povsem novo, a zamudniško kanonizacijo, temveč le s tretjo nacionalno prilastitvijo oziroma z drugo redefinicijo zamišljene supnosti, ki ji pesnik pripada in jo pomembno sokonstituira. Če je pri novi kanonizaciji najprej težišče na *inventio*, v poznejši fazi pa na reprodukciji oziroma *cultus*, se postavlja vprašanje obsega in pomena zahtevane inventivnosti. Koliko od vsega si je treba zamisliti in izmisliti na novo, koliko se lahko uporabi oziroma reciklira starega? Da je druga in še bolj tretja kanonizacija lahko bolj ali manj reciklaža, v Njegoševem primeru najlepše dokazuje nova

izbira pesnikove nacionalne pesnitve. *Žarek mikrokozma* so mimogrede, brez razprave, brez polemik, brez literarnokritične utemeljitve, tako rekoč neopazno postavili na mesto *Gorskega venca*. Njegoš je bil v preteklosti kanoniziran na podlagi tega, da je literarna veda prepoznala izjemno kvaliteto *Gorskega venca* in da je verjela, da pesnitev vsebuje potencial nacionalne pesnitve. Hkrati so še ves čas govorili, da je ta pesnitev Njegoševo edino veliko, »mednarodno primerljivo« delo, s katerim se druga njegova dela ne morejo kosati. Ko je Njegoš enkrat priznan nacionalni pesnik, pa je mogoče za namen nove kanonizacije (nove nacionalne definicije pesnika) preprosto »podtakniti« novo pesem.

Denunciranje te zamenjave kot nedostojnega dejanja, ki naj bi zgolj potrjevalo, da si neka »kvazinacionalna« skupnost nelegitimno poskuša prisvojiti preverjenega in preskušenega pesnika druge nacije, seveda ne vodi nikamor. Ne le da je treba obravnavo multiplih kanonizacij osvoboditi nacionalističnih podmen, tudi vprašanje pomena in funkcije *nacionalne pesnitve* je treba postaviti v sodobni kontekst. Če so generacije črnogorskih šolarjev znale na pamet dolge pasuse iz *Gorskega venca* na pamet, tega ni mogoče pričakovati – in najbrž nihče ne pričakuje – za *Žarek mikrokozma*. Prav zato, ker je branje kompliciranih pesnitev iz 19. stoletja postalo domena redkih literarnih specialistov, zamenjava ene pesnitve z drugo ni več nič posebnega?

Literatura

Andrijašević, Živko M., in Šerbo Rastoder, 2006: *Istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 2003*. Podgorica: CICG.

Anon., 2013: Kao da ga više nema. Amfilohije: Njegoš utamničen u muzeju. *Vijesti Online*, 10. 11. 2013. http://www.vijesti.me/vijesti/amfilohije-njegos-utamnicen-u-mauzoleju-159640 (dostop 20. 7. 2016).

Baskar, Bojan, 2016: Njegoš na Jadranu: Kaj imata črnogorski nacionalni pesnik in njegovo 'gorsko zatočišče' opraviti z Mediteranom? *Glasnik SED* 56, št. 1–2, str. 14–26.

Blažević, Zrinka, 2008: *Ilirizam prije Ilirizma*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Blažević, Zrinka, 2010: Indetermi-Nation: Narrative Identity and Symbolic Politics in Early Modern Illyrism. V: Balázs Trencsényi in Márton Zászkalizky

(ur.): *Whose Love of Whose Country? Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*. Leiden: Brill. Str. 203–223.

Kadić, V., 2013: Njegoš je odavno u narodu svetac. *Večernje novosti*, 9. 5. 2013. http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:433112-Njegos-je-odavno-u-narodu-svetac (dostop 15. 5. 2016).

Malbaša, Predrag, 2013: *Spomenici Petra II Petrovića Njegoša*. Cetinje [samozaložba].

Neubauer, John, 2010: Figures of National Poets: Introduction. V: Marcel Cornis-Pope in John Neubauer (ur.): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*. 4. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Str. 11–18.

Nikčević, Milorad, 2002: *Odsjaji kultura: Hrvatska i crnogorska kultura stoljećima*. Osijek: CKD Montenegro Montenegrina; Zagreb: HCDP Croatica – Montenegrina.

Pavlović, Srdja, 2002: Poetry and History in Montenegro: Njegoš and the Construction of a Collective Memory. *Kakanien Revisited*, 28. 8. 2002, str. 1–9.

Rotković, Radoslav, in Jelena Đurović (ur.), 2011: *Njegoš i Hrvati: Povodom 200 godina rođenja Petra-II-Petrovića Njegoša*. Zagreb: Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske.

Trifunović, Lazar (ur.), 1989: *Sumrak Lovćena: Dokumenti i prilozi o sudbini Njegoševe kapele na Lovćenu, 1845–1971*. Beograd: Zadužbine Kosova.